

Imam in Nederland

Opvattingen over zijn religieuze rol
in de samenleving

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. Mr. P.F. van der Heijden,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 13 november 2007
klokke 15.00 uur

door

Welmoet Boender

geboren te Rotterdam
in 1974

Promotiecommissie:

Promotor: Prof. Dr. P.S. van Koningsveld

Referent: Dr. N. Landman (Universiteit Utrecht)

Overige leden: Prof. Dr. M.B. ter Borg

Prof. Dr. M.M. van Bruinessen (Universiteit Utrecht)

Dr. A.F. de Jong

Van dit proefschrift is ook een handelseditie verschenen bij uitgeverij
Bert Bakker te Amsterdam onder ISBN 978 90 351 3140 8

Welmoet Boender

Imam in Nederland

Opvattingen over zijn religieuze rol
in de samenleving

2007 Uitgeverij Bert Bakker Amsterdam

© 2007 Welmoet Boender
Omslagontwerp Marieke Oele, Almere
Foto omslag Hollandse Hoogte
www.uitgeverijbertbakker.nl
ISBN 978 90 351 3140 8

Uitgeverij Bert Bakker is onderdeel van Uitgeverij Prometheus

Inhoud

Woord vooraf	9
I Inleiding: religieuze individualisering van gelovigen en de rol van de imam	11
1.1 Inleiding	11
1.2 Imams in Nederland	14
1.3 Onderzoek naar imams in Nederland	18
1.4 Europese studies naar de rol van religieuze autoriteiten	22
1.4.1 Religieuze individualiseringsprocessen van moslims in Europa	24
1.4.2 Normativiteit van de traditie	27
1.4.3 Afwezigheid van religieuze autoriteiten?	28
1.5 Theoretische begrippen rol, gezag en invloed	32
1.6 Methodologische verantwoording	37
1.7 Hoofdpijnen van de dissertatie	44
2 Imams in het publieke debat in Nederland (1993-2004)	47
2.1 Het Nederlandse publieke debat over de rol van de imam	47
2.1.1 Schets van ontwikkelingen in het overheidsbeleid ten aanzien van migranten uit islamitische landen	50
2.1.2 Opvattingen over ‘importimams’	55
2.1.3 Grenzen aan tolerantie: Khalil El-Moumni	66
2.1.4 Betwiste autoriteit: Abdullah Haselhof	75
2.1.5 Radicalisering: de ‘NOVA-imams’	81

2.1.6	Botsende waarden: Ahmed Salam	84
2.2	Instrumenten van de overheid om imams in te zetten bij het integratieproces	91
2.2.1	Imamopleiding	91
2.2.2	Wet Inburgering Nieuwkomers voor imams	96
2.2.3	Toelatingsbeleid	99
2.3	Circulerende opvattingen over rol, gezag en invloed van imams	101
2.3.1	Traditie van moreel geestelijk leiderschap	101
2.3.2	Verschuivende definities van burgerschap	103
2.3.3	Conclusie: imams als katalysator in proces van secularisatie	105
3	De Turkse Ayasofya-moskee in Amsterdam	109
3.1	De Ayasofya-moskee	109
3.1.1	De moskeegemeenschap	111
3.1.2	De imams	120
3.2	Rol van de imams	124
3.2.1	Taken in ritueel en religieus onderricht	124
3.2.2	Interactie en communicatie tussen imams en gelovigen	127
3.2.3	Rolopvattingen van de imams	132
3.3	Gezag van de imam	137
3.3.1	De boodschap van de imams	138
3.3.2	Rol en gezag van de imam onder gelovigen	149
3.4	Andere religieuze autoriteiten	160
3.4.1	De rol van vrouwelijke religieuze leiders in de moskee	161
3.4.2	Gedeeld mannelijk en vrouwelijk religieus leiderschap	166
3.5	Conclusie: adviserend religieus leiderschap van de imam	168
4	De Marokkaanse moskee El-Islam in Den Haag	171
4.1	De El-Islam-moskee	171
4.1.1	De moskeegemeenschap	173
4.1.2	De imam	180
4.2	Rol van de imam	182

4.2.1	Taken in ritueel en religieus onderricht	182
4.2.2	Interactie en communicatie tussen imam en moskeegangers	183
4.2.3	Rolopvattingen van de imam	187
4.3	Gezag van de imam	201
4.3.1	De boodschap van de imam	201
4.3.2	Rol en gezag van de imam onder gelovigen	212
4.4.	Andere religieuze autoriteiten	220
4.4.1	Meisjesvereniging Al-Manaar: <i>espace protégé</i>	221
4.5	Conclusie: proactief en reactief religieus leiderschap van de imam	224
5	De Islamitische Studentenvereniging Iqra in Rotterdam	227
5.1.	ISV Iqra	227
5.1.1	De studentenvereniging	231
5.1.2	Studentendebatten over geloof en burgerschap	233
5.2	Opvattingen van de studenten over de rol van de imam	250
5.2.1	Interactie en communicatie tussen imams en studenten	250
5.3.2	Moskeegebonden rol van de imam	258
5.3	Conclusie: gelovigen en religieus gezag tussen tekst en context	273
6	Conclusie: rol, gezag en invloed van de imam	277
6.1	Het externe perspectief van het publieke debat over imams	278
6.1.1	De imam als bruggenbouwer	278
6.1.2	Instrumentalisering van de imam	280
6.2	Het interne perspectief van de imams en de gelovigen	281
6.2.1	De imam: positie, boodschap en 'charisma'	282
6.2.2	Rol van de imam: intensiteit en reikwijdte	285
6.3	Interne en externe verwachtingen bij de rol van de imam: drie rolspanningen	292
6.3.1	Institutionele positie: de imam als dominee?	294
6.3.2	Boodschap: een Nederlandse islam?	296

6.3.3 Charisma: een ideale imam?	299
6.4 Slotbeschouwing	300
Appendix I	307
Appendix II	343
Noten	353
Bibliografie	395
Register	415

Woord vooraf

Dit onderzoek voerde ik uit in een turbulente periode waarin zowel nationaal als internationaal diep ingrijpende maatschappelijke en politieke gebeurtenissen plaatsvonden. De vraag hoe imams en gelovigen denken over de betekenis van integratie en burgerschap, leidde in deze tijd tot een vaak emotioneel gevoerd publiek debat hierover, zowel in Nederland als in West-Europa.

In dit empirische onderzoek schets ik de dagelijkse gang van zaken in twee bij naam genoemde moskeeën en een studentenvereniging. Ik ben me ervan bewust dat ik hiermee deze organisaties, hun imams en de besturen in de wetenschappelijke en publieke belangstelling plaats. Hoewel de gebeurtenissen die ik beschrijf inmiddels enkele jaren geleden hebben plaatsgevonden, zal de analyse ervan in de huidige, veranderlijke maatschappelijke en politieke context worden begrepen.

Mijn dank is dan ook groot dat de imams, de mufti, de moskeebesturen, het bestuur van Milli Görüş Noord-Nederland, het bestuur van de Vrouwenfederatie Milli Görüş Noord-Nederland en van Hilal Başak, het bestuur van Al-Manaar en het bestuur van de Islamitische Studentenvereniging Iqra hun medewerking hebben verleend aan dit onderzoek. Vanaf deze plaats wil ik hen en de overige respondenten bedanken. Zij zullen de meest kritische lezers zijn van dit boek. Het spreekt vanzelf dat de verantwoordelijkheid voor de beschrijving en de analyse van de observaties geheel bij mij als onderzoeker en auteur ligt.

Mohammed Ghaly, Annemarike Stremmelaar, Sefa Bağcı en Firdaous Oueslati hebben een onmisbare bijdrage geleverd aan het onderzoek door hun inspanningen als tolk en vertaler.

Het ISIM (International Institute for the Study of Islam in the Modern World) te Leiden bood mij de institutionele omgeving om dit onderzoek te verrichten. Ik dank mijn collega's voor de inspirerende discussies. Ik denk met plezier terug aan mijn periode als gastonderzoeker aan het Centrum voor Islam in Europa aan de Universiteit Gent. De Nederlands-Vlaamse onderzoeksgroep Moskee, jongeren en geloofsbeleving is de afgelopen jaren een plaats geweest waar ik kon reflecteren op methodologische vraagstukken. Meryem Kanmaz, Femke Krijger, Frank Peter en Gerdien Jonker bedank ik voor hun adviezen. In dit proefschrift kan ik verwijzen naar Meryems dissertatie. De Stichting Oikos en het Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling te Utrecht boden mij het laatste jaar van intensief schrijven en reflecteren, een uitdagende en prettige werkomgeving.

Ten slotte dank ik mijn naaste familie, die mij steeds overtuigd wist te houden van de wetenschappelijke, maatschappelijke en persoonlijke relevantie van dit onderzoeksproject.